పాఠం

10

సామ్రాజ్యాలు, గణతంత్రాల ఆవిర్భావం

క్రిందటి పాఠంలో మనం గిరిజన సమాజాల నిర్వహణావిధానం గురించి అధ్యయనం చేశాం. పెద్ద సామ్రాజ్యాలను పరిపాలించిన రాజులను, చక్రవర్తులను గురించి మీరు వినే ఉంటారు. వాళ్ళు తొలినాళ్ళలో ఏ విధంగా సామ్రాజ్యాలను, గణతంత్రాలను ఏర్పాటు చేయగలిగారో తెలుసుకుందాం.

2700 సంవత్సరాల క్రితం గంగానది లోయలో జనపదాల నుంచి మహా జనపదాల వరకు...

భారతదేశ పటంలో గంగ, యమున నదులు ప్రవహించే ప్రాంతంలో ఉన్న మైదాన ప్రాంతాలను గుర్తించండి. ఆధునిక పట్టణాలైన ఢిల్లీ, అలహాబాద్, వారణాసి, లక్నో, కాన్పూర్, పాట్నాలను గుర్తించండి. ఈ ప్రాంతాలు పెనుమకూరు, సలకంచెరువు, బైసన్ కొండలలోని కొండరెడ్ల గ్రామాలను పోలి ఉన్నాయా? కారణాలు చెప్పండి.

ఉత్తర భారతదేశ విశాల మైదానాన్ని గంగా, సింధూ మైదానం అని పిలుస్తారు. హిమాలయాలకు, ద్వీపకల్ప పీఠభూమికి మధ్య గంగా యమునలు ప్రవహిస్తాయి. గంగాలోయ మైదానం అధిక వర్షపాతం, హిమాలయాలనుంచి ప్రవహించే అతిపెద్ద నదులు తెచ్చే ఒండ్రుతో సారవంతంగా ఉంటుంది. ఆ నదులలో నీళ్లు సంవత్సరం పొడవునా ప్రవహిస్తాయి.

మొదట్లో వివిధ తెగలు ఈ మైదానంలోని అనుకూల ప్రాంతాలలో వ్యవసాయంచేస్తూ స్థిరపడ్డాయి. వీరిని సంస్కృతంలో 'జన' అనీ, వారు స్థిరపడిన ప్రాంతాన్ని 'జనపదం' అనీ పిలుస్తారు.

ప్రజలు 2700 సంవత్సరాల క్రితం ఈ నదుల వెంట స్థిరపడటం మొదలు పెట్టారు. లోహ పనిముట్లతో అడవులను నరికి, భూములను దున్ని వరి, ఇతర పంటల సాగుచేసేవారు. ఈ విధంగా ఈ ప్రాంతంలో పెద్ద పెద్ద గ్రామాలు, పట్టణాలు ఏర్పడి వివిధ తెగల ప్రజలు నివసించసాగారు. ఇటువంటి పెద్ద గ్రామాలను లేదా పట్టణాలను మహాజనపదాలు లేదా పెద్ద జనపదాలు అని పిలిచేవారు.

- గంగా, సింధు మైదానంలో మొదట్లో స్థిరపడ్డ తెగల పేర్లను మీ ఉపాధ్యాయుల సహాయంతో తెలుసుకోండి.
- జనపదం అంటే అర్థం ఏమిటి? మహాజనపదాలకు, వీటికి తేడా ఏమిటి?

మహాజనపదాల గురించి ఏవిధంగా తెలుసుకోగలం?

ఇక్కడి గ్రామాలు, పట్టణాల గురించి రెండు రకాల ఆధారాల ద్వారా తెలుసుకోవచ్చు: ఒకటి ఇక్కడ జరిగిన పురావస్తు తవ్వకాల ద్వారా, మరొకటి ఆ కాలంలో రాసిన పుస్తకాల ద్వారా. గంగాలోయలో వందలాది ప్రాంతాలలో పురాతత్వ శాస్త్రవేత్తలు తవ్వకాలు జరిపారు. తద్వారా లభించిన ఆధారాల ద్వారా ఆనాటి ప్రజల జీవన విధానాన్ని తెలుసుకోటానికి ప్రయత్నించారు. ఆ కాలం నాటి పుస్తకాలను ఎక్కువగా బ్రాహ్మణులు, బౌద్ధ, జైన భిక్షువులు సంకలనం చేశారు. అవి మతానికి సంబంధించిన పుస్తకాలు అయినప్పటికీ, ఆనాటి గ్రామాలు, పట్టణాల గురించే కాక పాలకులు, రాజుల గురించి కూడా తెలియజేస్తాయి.

© SCERT not to be republished

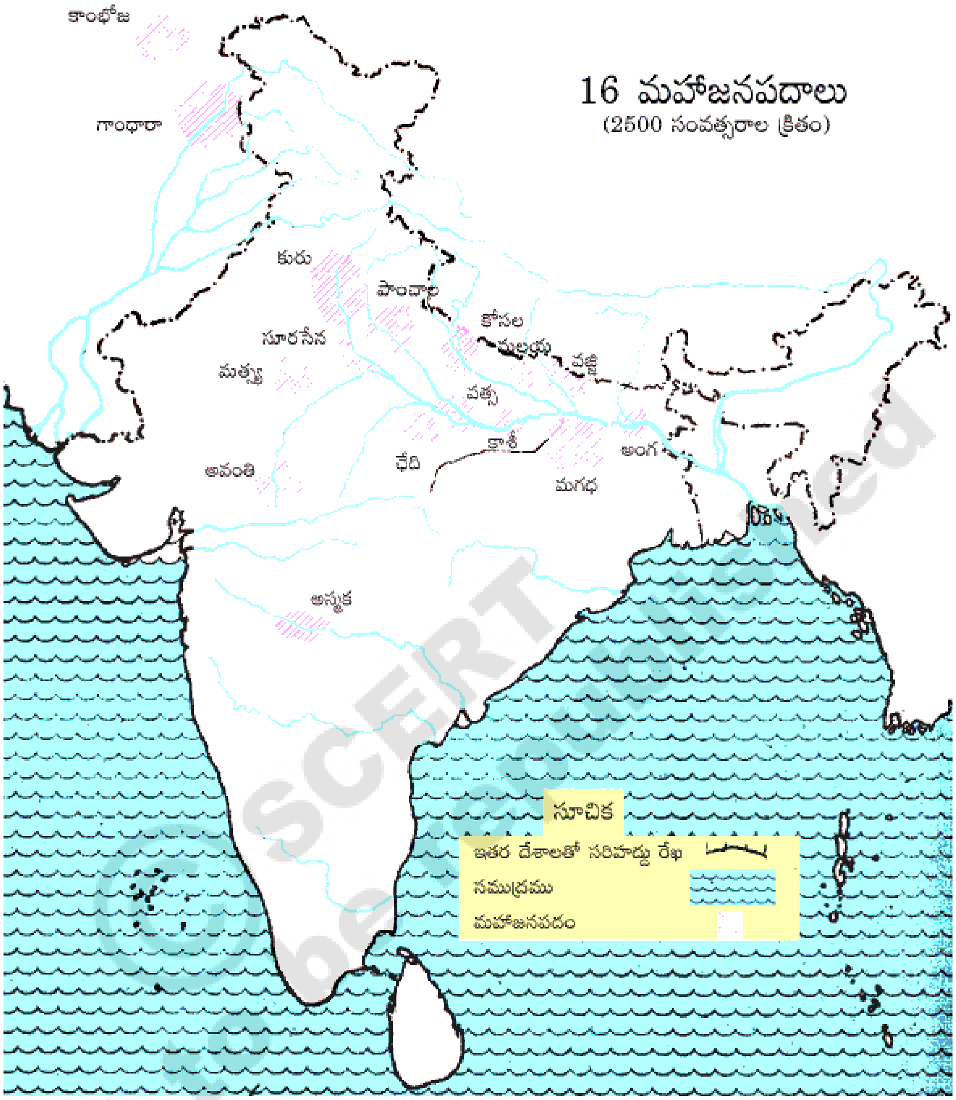

పటం 1 మహాజనపదాల పటం

© SCERT not to be republished

పైన ఇచ్చిన భారతదేశ పటాన్ని చూడండి. కొన్ని మహాజనపదాలలోని విశాల ప్రాంతాలను గురించి, మహాజనపదానికి సంబంధించిన పెద్ద పట్టణం పేరును గురించి, దాని గుండా ప్రవహించే నదిని కూడా తెలుసుకోవచ్చు.

గంగాలోయలో వెలసిన మహాజనపదాలకు వాటి పట్టణాలకూ సంబంధించిన పట్టికను తయారుచేయండి.

మహాజనపదం	నగరం

కొన్ని పుస్తకాలను గ్రీసువంటి దూరప్రాంతవాసులు కూడా రాశారు. వివిధ ఆధారాలనుంచి సేకరించిన సమాచారం ఆధారంగా ఆనాటి సంగతులు తెలుసుకుందాం.

మహాజనపదాల కాలంనాటి కొన్ని ముఖ్యమైన పురాతత్వ ప్రాంతాలు: ఢిల్లీ, అత్రంజిఖేర, కౌశంబి (అలహాబాద్‌కు దగ్గరలో), పాట్నా, అయోధ్య, రాజ్‌గిర్ మొదలైనవి.

ఈ కాలంలో రాసిన కొన్ని ముఖ్యమైన పుస్తకాలు: ఉపనిషత్తులు, ధర్మసూత్రాలు, దిగానికాయ, మజ్జిమనికాయ, హెరిడోటస్ చరిత్ర, స్ట్రాబో మొదలైనవి.

- రెండు వేల సంవత్సరాల తరవాత మనం నివసించిన గ్రామాలను, పట్టణాలను పురావస్తు శాస్త్రవేత్తలు తవ్వితే వాళ్లు మన గ్రామాలలో, పట్టణాలలో ఏం గమనిస్తారు?
- ఒక ప్రాంతం గ్రామం/పట్టణం అని వాళ్ళు ఎలా నిర్ధారిస్తారు?
- ఒక పుస్తకంలో ఫలానా పట్టణం బంగారం, వెండితో నిర్మితమైనదని, వేలాది ప్రజలు పెద్ద విశాలమైన భవనాల్లో ఉండేవారని రాసి ఉంటే అది కల్పితమో, వాస్తవమో మీరు ఎలా నిర్ధారిస్తారు?

మహాజనపదాల కాలంనాటి గ్రామాలు

ఆనాటి పుస్తకాలను చదివితే వ్యవసాయంచేసే భూయజమానులను గృహపతి లేదా గహపతి అనేవారని తెలుస్తుంది. వారు కుటుంబ సభ్యులతోపాటు వ్యవసాయ క్షేత్రాలలో పనిచేసేవారు. వాళ్లు 'దాసు'లను లేదా బానిస (యుద్ధాల్లో బందీలై రైతులకు అమ్ముడయిన వార)లను కూడా పనికి ఉపయోగించేవారు అంతేకాకుండా 'భర్తుకా' అనే పనివాళ్ళకు కూలి ఇచ్చి పొలంలో, ఇంటిలో పనిచేయించుకునే వారు. కొంత మంది ధనవంతులైన గహపతులకు ఎక్కువభూమి, బానిసలు ఉండేవారు. సాధారణంగా అత్యధిక భూమి ఉన్న వ్యక్తి గ్రామపెద్ద అవుతాడు. గోండుల 'పట్లా' లాగా ఆ గ్రామానికి అతడు నాయకుడే కాక, రాజుతరఫున ఇతర గ్రామస్తులనుంచి పన్నులు వసూలుచేసేవాడు. అంతేగాక కొన్ని సమయాలలో న్యాయమూర్తిగా, పోలీసు అధికారిగా వ్యవహరిస్తూ గ్రామంలో శాంతిభద్రతలను కాపాడేవాడు.

చాలా గ్రామాలలో నైపుణ్యం గల వృత్తి పనివాళ్ళు ఉండేవారు. కమ్మర్లు వ్యవసాయానికి పనికి వచ్చే పనిముట్ల (నాగటికర్రులు, గొడ్డళ్ళు, బాణాలు మొదలైనవి)ను, వంటకు ఉపయోగపడే కుండలు, ధాన్యం నిలవ ఉంచే పాత్రలను కుమ్మరి, బండ్లు, నాగళ్లు, ఇతర గృహ సామగ్రిని వడ్రంగులు, దుస్తులను నేత పనివారు తయారుచేసేవారు. ఉత్పత్తులకు బదులుగా గృహపతులు వారికి ధాన్యం ఇచ్చి ఉండవచ్చు. ఈ ఉత్పత్తులు వ్యవసాయానికి అత్యవసరం. వాటిని సొంతంగా తయారుచేసుకోటానికి గృహపతులకు నైపుణ్యం, సమయం ఉండవు.

- గోండు వంటి తెగల గ్రామాలకు మహాజనపదాల నాటి గ్రామాలకు పోలికలు తేడాలు ఏమిటి?
- గృహపతికి, గ్రామాలలోని వృత్తిపనివారికి మధ్య సంబంధం ఏమిటి?

మహాజనపదాలలోని నగరాలు

మీరు ముందు పేజీలో తయారుచేసిన పట్టికలోని నగరాలను చూడండి. అక్కడ ఎటువంటి ప్రజలు నివసిస్తారు? పట్టణాలలో తమ జీవనానికి ఇతరులకోసం కష్టపడి పనిచేసే శ్రామిక పేదలు ఎక్కువగా ఉంటారు. వారిలో కొంతమంది బానిస సేవకులు, మిగతావారు వస్తువులు తయారుచేసి అమ్మే వృత్తిపనివారు. ఈ వృత్తిపనివారు ఏం తయారు చేసేవారు? అన్ని ప్రముఖ నగరాలలో ఎంతో గిరాకీ ఉండే అందమైన కుండలను తయారుచేసే వారు. చక్కని వస్త్రాలను నేసి మహాజనపదాలలోని ధనవంతులకు అమ్మేవారు. వాళ్ళు బంగారు, వెండి

© SCERT not to be republished

ఆభరణాలను కూడా తయారుచేసేవారు. ఇనుము, రాగి, ఇత్తడి వంటి లోహాలతో పాత్రలు, పరికరాలు తయారుచేసేవారు. వారు చెక్కతో బళ్ళను, గృహోపకరణాలను తయారుచేసేవారు. సైనికులు, గణకులు, తాపీ పనివారు, గుర్రాల శిక్షకులు, ఊడ్చేవారు, నీటిని తెచ్చేవారు, చెక్కతోను, ఏనుగు దంతంతోను బొమ్మలు తయారుచేసే అనేక రకాల పనివాళ్లు ఉండేవారు. వీళ్లు తయారుచేసిన వస్తువులలో కొన్నిమాత్రమే తవ్వకాలలో బయటపడ్డాయి. పుస్తకాల ద్వారా వాళ్ళ గురించి మరింత తెలుసుకోవచ్చు.

వృత్తిపనివారు ఉత్పత్తి చేసిన వస్తువులను కొని గృహపతులకు వాటిని ఎక్కువ లాభానికి అమ్మే వ్యాపారస్తులు కూడా ఉండేవారు. అంతేగాక వివిధ దేశాలలో ప్రత్యేకంగా లభించే వస్తువులను తీసుకువచ్చి ఆయా జనపదాలలో అమ్మేవారు. వాళ్ళు వ్యాపార నిమిత్తం పరివారంతోపాటు ఎద్దులు, బళ్ళు, గాడిదలు, ఒంటెలతో వారాలు, నెలలపాటు నదులు, మైదానాలు, కొండలు, మహా ఎడారుల్లో సైతం ప్రయాణించేవారు.

చిత్రం 10.1 మహాజనపదం కాలానికి ముందు నుంచే కంచాలు, కప్పులు వంటి పింగాణి వస్తువులకు అందంగా రంగులు అద్దేవారు. అటువంటి కప్పును మీరు ఇక్కడ చూడవచ్చు.

వాళ్ళకు వచ్చిన అపార లాభాలతో పెద్ద భవంతులలో డజన్లమంది సేవకులతో, బానిసలతో పనిచేయించుకుంటూ విలాసవంతమైన జీవనం సాగించేవారు.

- నగరాలలోని ప్రజలకు ధాన్యం, పాలు, మాంసం, మొదలైనవి అవసరం. నగరంలో వ్యవసాయం లేకుండా అంతమంది ప్రజలు వాటిని ఎలా పొందగలిగేవారు?

రాజ్యం, సైన్యం, పన్నులు

చాలా మహాజనపదాలను రాజులు పరిపాలించేవారు. ప్రజలు వారి ఆజ్ఞలను పాటించేట్లు చేయటానికి, ఇతర రాజులు వారి రాజ్యంపై దండెత్తకుండా ఉండటానికి నాటి రాజులకు సొంత సైన్యం ఉండేది. వారు రాజధాని నగరాలలో నివసిస్తూ, చెక్క, రాళ్లు, ఇటుకలు, మట్టితో చుట్టూ పటిష్టమైన కోట గోడలు నిర్మించేవారు. 10.2 చిత్రాన్ని చూడండి వీటంతటికీ చాలా ఖర్చు అయ్యేది. సైనికులకు, వారి కుటుంబాలకు ఆధారం చూపించాలి. ఇటుకలు చేసేవారికి, భవనాలు కట్టేవారికి కూలీ ఇవ్వాలి.

- వీటంతటికీ అవసరమైన ధనాన్ని రాజులు ఎలా పొందేవారు?

గోండుల గ్రామపెద్ద 'పట్లా' కూడా అప్పుడప్పుడు బయటి దాడులనుంచి తమ గ్రామాన్ని రక్షించవలసి వచ్చేది. అటువంటి సమయంలో గ్రామస్థులందరూ కలిసికట్టుగా పోరాటం చేసేవారు. గ్రామస్థులు ఒక రోజు గ్రామపెద్ద పొలాల్లో వేతనం లేకుండా పనిచేయటం ద్వారా వచ్చే అదనపు ఆదాయంతో అతిథులకు అయ్యే ఖర్చు, పండగలకు అయ్యే ఖర్చును 'పట్లా' భరించేవాడని చూశాం. అయితే తెగ పెద్దను గొప్పవాడిగా, ధనవంతుడిగా చేసేటంత ఆదాయం ఉండేదికాదు. అందరి ప్రయోజనం ఉందని భావించినప్పుడు మాత్రమే తెగలోని సాధారణ ప్రజలు తెగపెద్దతో సహకరిస్తారు. అతని ఆజ్ఞలను పాటిస్తారు. 10.3 లోని చిత్రం సుమారు 2000 సంవత్సరాల

© SCERT not to be republished

10.2 కౌశంబి పట్టణ కోట గోడ

- మహాజనపదాలలోని రాజులకు సైన్యం అవసరం ఏమిటి?
- గోండు పట్లా, మహాజనపదాలలో రాజుకు ఆదాయ వ్యయాల్లో తేడా ఏమిటి?

సిరి సంపదలతో, గొప్పగా ఉండాలని చాలా మంది రాజులు కోరుకునేవారు. దీనికి రెండు మార్గాలున్నాయి. మొదటిది వారి రాజ్యంలోని ప్రజలపై పన్నులను పెంచటం, రెండవది పొరుగు రాజ్యాలను జయించటం. వ్యవసాయం చేసే గృహపతులనుంచి రాజులు పన్నులు వసూలు చేసేవారు. వారు తమ పంటను ఆరు భాగాలుగా చేసి ఒక భాగాన్ని రాజుకు ఇచ్చేవారు. దీనిని 'భాగ' అని పిలిచేవారు. ప్రతి నెల ఒక రోజు ఉచితంగా పనిచేయటం ద్వారా వృత్తిపనివారు రాజుకు పన్నులు చెల్లించేవారు.

చిత్రం 10.3 రాజు పట్టణ కోటనుండి బయటకు వస్తున్న దృశ్యం.

కాలంనాటి సాంచిస్థూపానికి చెందినది. ఈ చిత్రంలో రాజును ఎలా గుర్తిస్తావు?

తెగలోని గ్రామపెద్దలకు లేదా ముఖ్యులకు, మహాజనపదాలలోని రాజులకు చాలా తేడా ఉంటుంది. ప్రజల నుంచి రాజులు పన్నులు వసూలు చేస్తారు. గృహపతులు, వృత్తి పనివారు, వ్యాపారస్తుల నుంచి పన్నులు వసూలు చేయటానికి అధికారులు ఉంటారు. పన్ను చెల్లించడానికి ఎవరైనా నిరాకరిస్తే వారిని సైనికులు శిక్షిస్తారు. ఈ అధికారులు, సైనికులు రాజుగారి ఉద్యోగులు, రాజు ఆజ్ఞలకు లోబడి ఉంటారు. ప్రజలు తన ఆజ్ఞలు పాటించేలా చూడటానికి కూడా రాజుకు వీళ్లు ఉపయోగపడేవారు.

పశువులు, గొర్రెల మందలు కాసేవారు కూడా జంతువులను లేదా జంతు ఉత్పత్తులను పన్నుగా రాజుకు చెల్లించేవారు. వ్యాపారస్థులు కూడా వాళ్ళు అమ్మిన వస్తువులపై పన్ను చెల్లించేవారు. వేటాడేవారు, సేకరణ చేసేవారు కూడా అటవీ ఉత్పత్తులైన తోళ్లు, కలప వంటివి ఇచ్చేవారు. ఈ రకంగా రాజుకు పన్నుల రూపంలో వివిధ రకాల వస్తువులు లభించేవి. ఈ కాలంలోనే నాణేలను ఉపయోగించటం ప్రారంభమయింది. కొన్ని రకాల పన్నులు నాణేల రూపంలో చెల్లించేవారు.

- ప్రతి ఒక్కరూ తాము కష్టపడి సంపాదించినదానిలో కొంత చెల్లించాల్సివస్తే అది వాళ్ళ జీవితాలపై ఎటువంటి ప్రభావాన్ని చూపిస్తుంది?
- వాళ్లు పన్నులు చెల్లించటానికి ఎందుకు అంగీకరించి ఉంటారు? కొత్త ఏర్పాట్లవల్ల వాళ్లు ఏ రకంగా ప్రయోజనం పొంది ఉంటారు?
- 'భాగ' అంటే ఏమిటి? రైతుల ఉత్పత్తినుంచి ఇప్పటి ప్రభుత్వం కూడా ఇలా తీసుకుంటుందా?

రైతులు మెరుగైన సాగునీటి వసతులను, మెరుగైన వ్యవసాయ విధానాలను అనుసరించి అధిక ఉత్పత్తి సాధించటానికి రాజులు ప్రోత్సహించేవారని చరిత్రకారుల అభిప్రాయం. తద్వారా రాజులకు పన్ను రూపంలో ఎక్కువ లభిస్తుంది. అదే విధంగా వ్యాపారస్థులను సుదూర ప్రాంతాల వారితో వ్యాపారం చేయమని ప్రోత్సహించి వారి నుండి తమ తరపున పన్నులు వసూలు చేయాలని గ్రామపెద్దని రాజులు కోరేవారు. గ్రామపెద్ద అధికారం, సంపద పెరుగుదలకు ఇది సహాయపడింది.

రాజులు నిరంతరం రాజ్యవిస్తరణకు యుద్ధాలు చేసేవారు. ఈ యుద్ధాలలో పాల్గొనే సైన్యానికి జీతాలు ఇచ్చేవారు. ఓడిన వాళ్ళని నాశనం చేసేవారు. గ్రామదహనాలకు, లూటీలకు పాల్పడేవారు. ఓడిపోయిన రాజ్యాల ప్రజలను బానిసలుగా చేసి గృహపతులకు, వ్యాపారులకు, అధికారులకు అమ్మేవారు.

- యుద్ధం కారణంగా నష్టపోయి రాజుకు పన్నులు చెల్లించాల్సి ఉన్న గ్రామాన్ని గురించి ఒక కథ రాయండి. ఈ కథ రాసేటప్పుడు ఆనాటి గ్రామాల గురించి మీకు తెలిసినదంతా దృష్టిలోపెట్టుకోండి.
- వృత్తి ఉత్పత్తులను, వ్యాపారాన్ని వృద్ధి చెయ్యటానికి మహాజనపదాల రాజులు ఎందుకు ఆసక్తి చూపించేవారు?
- రాజులు విధించే పన్నులవల్ల గ్రామపెద్దలు ఏ విధంగా లాభపడేవారు?

మగధ ఒక బలమైన రాజ్యం

మీరు పైన తయారుచేసిన పట్టికలో మగధ ఉందా? ఇది గంగానదికి రెండువైపులా విస్తరించి ఉందని మీరు గమనించి ఉంటారు. నదులు భూములను సారవంతం చేస్తాయి. గృహపతులు తమ భూములను సులభంగా సాగుచేసుకొనేవారు. నదులమీద సరుకు రవాణా చేసేవారు, సైనికులను తరలించేవారు. మగధలోని కొంత ప్రాంతంలో అడవులున్నాయి. ఈ అడవుల నుంచి ఏనుగులను పట్టుకొని యుద్ధాలలో పోరాడటానికి వాటికి శిక్షణ ఇచ్చేవారు. అడవులనుంచి లభించే కలపతో కోటలు, రాజభవనాలను, రథాలను నిర్మించటానికి ఉపయోగించేవారు. మగధ రాజ్యంలోని దక్షిణ ప్రాంతంలో ఇనప ఖనిజ నిక్షేపాలు ఉండేవి. వాటిని ఉపయోగించి ఆయుధాలు మొదలైనవి తయారుచేసేవారు.

వీటన్నింటి కారణంగా మగధరాజ్యం బలమైన రాజ్యంగా ఎదిగింది. మొదటి రాజులైన బింబిసారుడు, అజాతశత్రువు మగధను బలమైన రాజ్యంగా తీర్చిదిద్దారు. మహాపద్మనందుడు మరొక బలమైన రాజు. ఈ రాజులందరూ తమ సైన్యంతో ఇతర రాజ్యాలను జయించారు. దాని ఫలితంగా మహాపద్మనందుని కాలంలో రాజ్యం వాయువ్యం నుంచి ఒడిశా వరకు విస్తరించింది.

ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం వారిచే ఉచితపంపిణీ

10.4 సాంచీ చిత్రఫలకంలో యుద్ధదృశ్యం

చిత్రం 10.5 సాంచీ గణసమావేశ చిత్రం

మగధ మాదిరిగా అన్ని మహాజనపదాలు రాజుల పాలనలో లేవన్న సంగతి గుర్తుంచుకోవాలి. కొంత మంది రాజులు గోండు పెద్దల మాదిరిగా సాధారణ ప్రజలమీద ఆధారపడి తమ రాజ్య సంక్షేమంకోసం సాంప్రదాయాలను పాటించేవారు, పండగలు నిర్వహించేవారు.

- అక్కడ సహజ సంపదను ఉపయోగించి మగధ రాజులు బలమైన మగధ రాజ్యాన్ని ఎలా నిర్మించారు? ప్రతి సహజవనరులను ఎలా ఉపయోగించుకున్నదీ రెండు వాక్యాల్లో రాయండి.

వజ్జి: ఒక గణరాజ్యం

మగధ రాజ్యానికి ఉత్తరంగా గణతంత్ర ప్రభుత్వాన్ని కలిగిన వజ్జి మహాజనపదం ఉండేది. రాజ్యంలో ఒకే పరిపాలకుడు కాక, ఒక పరిపాలకుల బృందం ఉండేది. కొన్ని సందర్భాలలో వేలమంది కలిసి పాలన చేసేవారు. ప్రతి ఒక్కరూ తమను 'రాజ' అని పిలుచుకునేవారు. వాళ్లు సంప్రదాయాలను పాటిస్తూ అందరూ సమావేశమై అందరికీ సంబంధించిన అంశాలపై, వాదోపవాదాల తరవాత నిర్ణయాలు తీసుకునేవారు. మహిళలకు, బానిసలకు, సేవకులకు ఈ సమావేశాలలో పాల్గొనే అవకాశం ఉండేది కాదు.

బుద్ధుడు, మహావీరుడు గణాలకు చెందినవారు. ప్రఖ్యాత బోధకులయిన వీరిని అన్ని మహాజనపదాలూ గౌరవించేవి. ఈ గణరాజ్యాలను జయించటానికి రాజులు ఎంతగా ప్రయత్నించినా 1500 సంవత్సరాలపాటు అవి మనగలిగాయి.

కీలక పదాలు

రాజ్యం	దాసులు
గణతంత్రం	భర్తుక
జనపదం	గృహపతి
మహాజనపదం	

మీ అభ్యసనాన్ని మెరుగుపరుచుకోండి!

1. గణమంటే ఏమిటి? రాజులు పాలించిన రాజ్యాలకు, వీటికి తేడాలు ఏమిటి?
2. గోండ్ 'పంచ్' (పంచాయితీ)లకు, గణాలకు మధ్య పోలికలు, తేడాలు రాయండి.
3. తన గ్రామం నుంచి తన యజమాని అయిన గహపతితో పాటలీపుత్రం నుండి తన గృహపతితో ప్రయాణం చేసిన ఒక బానిస కథను ఊహించి రాయండి.
4. నాటి మహాజనపదాల కాలంలో గ్రామ నిర్వహణకు, నేటి గ్రామాల నిర్వహణకు మధ్యగల తేడాలను తెలపండి.
5. ప్రస్తుతం ప్రభుత్వం వృత్తిపనులవారిమీద ఏవిధంగా పన్నులు వేస్తోంది? మహాజనపదాలలోని పన్నుల విధానం, ఇదీ ఒకటేనా?

© SCERT not to be republished